

Богдан Горбаль

Ньюоркська Публична Бібліотека / New York Public Library

Лемківська Республіка во Фльоринці 1918-1921¹

Streszczenie

Republika Łemkowska we Florynce 1918-1921

Zasadnicza część artykułu jest syntezą zagadnień omówionych w książce *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*. Przedstawione zostały kolejne etapy działań elit łemkowskich inspirowanych przesłaniem zawartym w orędziu Woodrowa Wilsona o prawie narodów do samostanowienia: postulaty wieców, struktura administracyjna i rządowa, kontakty i program polityczny liderów tworzących Ruską Narodową Republikę Łemków. Podkreślono też wzajemny stosunek Polaków i Łemków w owym okresie, restrykcje stosowane wobec ludności łemkowskiej i finał Republiki Łemkowskiej, jakim było aresztowanie jej przywódców i po kilku miesiącach uniewinnienie w procesie sądowym. Synteza ta poprzedzona

¹ Презентувана гев статья складат ся з полученных в ціліст двох текстів. Основным ест поправлений і переведений на лемківській язык текст з 2002 р., який сам автор коментує в долученом до него дополнюющим, коментуючим і поясняющим вводным тексті. Текст вводный ма стисло науковий характер, ма розвинений науковий апарат, який в значучій ступени пошыряє і актуалізує того, што в головным тексті было своєрідном, укерункуваном на невыспеціалізованого в даній проблематиці читателя синтезом книжки *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921* (Horbal, 1997). Незалежні од надосланого кус пізнійше вводного тексту, Редакция РРБ рішыла піддати основный текст науковій редакції, якої підняв ся др Пшемислав Мазур. Оба тексты перевела на лемківській язык Анна Рыдзанич (вводный по переводію го з англицкого на польській Піотром Артом і головный з польскоязычной версії, яку приготвила Анна Стенжовска).

została aktualnie opracowanym wprowadzeniem, w jakim ukazano głównie stan badań nad tą problematyką, prowadzonych po 1997 r.

Słowa kluczowe: Łemkowie, Rуска Narodowa Republika Łemków, działalność polityczna Łemków, Naczelna Rada Łemkowyny, samostanowienie

Abstract

Florynka Republic 1918-1921

The main part of the article is a synthesis of the issues discussed by the author in his book *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921* [Political activity of the Lemkos in the Lemko Region in 1918-1921]. The author presents successive phases of the activity of the Lemko elites who were inspired by the message expressed by Woodrow Wilson in his speech about the nations' right to self-determination. The article quotes the demands formulated at national councils, reconstructs the structure of administration and government and demonstrates the connections between and the political agenda of the leaders who comprised the Ruthenian National Republic of the Lemkos. Furthermore, the author emphasizes the mutual attitudes between the Poles and the Lemkos in that period, as well as the restrictions imposed on the Lemko population and discusses how the Lemko Republic ended after its leaders were arrested and then acquitted several months later at a court trial. This synthesis is preceded by a contemporary introduction whose primary goal is to present the state of research that has been carried out since 1997.

Key words: Lemkos, Ruthenian National Republic of the Lemkos, działalność polityczna Łemków, Executive Council of the Lemko Region, self-determination

Коли в 1997 р. вказала ся моя книжка *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921* (Horbal, 1997), Лемкы уж од десятков років гордили ся епізодом Руской Народной Республіки. Тота публикация найперше была написана як магістерска праца в Інституті Історії Вроцлавского Університету, в опертю о джерела викликаны і застаны. Обовязково треба гев зазначыти, што написаня працы, котра бы представляла як найбарже дрібницьово інтересуючу нас тему, не было бы можливе без викликаных джерел з архівів в Кракові і Перемишли, а окрем того листів з Лемковины публикуваных еміграційном пресом

в Америці. По опублікуванню книжки явило ся вельо ей рецензій², з яких една вымагала мойой одповіді (Горбаль, 1998). Хочу подякувати Петрови Трохановському за переклад векшой части той працы на лемківско-руснакый язык і публікуваня ей в Польщы, урывками на сторонах часопису «Бесіда» в роках 2000-2001.

Текст той публікації первістні опрацьований был на потреби выкладу, выголошеного мною на Університеті в Торонто 21 жолтня 2002 р. Был ем гын запрошений професорами Піотром Врубльом (Кафедра Польской Історії імени Константего Рейнерта) і Павлом Робертом Магочім (Кафедра Українських Студій). Текст был зредагований Сусин Міхалцяккі, а пак переложений на руснакый язык і виданий на Словації³. Плянувана была його публікація в «*Almanachu Muszynu*», прото мал тіж свій польскый переклад. З огляду на того, што бракувало му наукового апарату, текст бо опрацьований был на потреби выкладу, видаватель зрезигнувал. Хоснуваны мною джерела мож найти в виданню з 1997 р.⁴

Двадцет років по публікації мойой книжки, знаня в обшыри порушеной темы сут уж богатшы. Од товды выдал ем біографічны ескізы штырьох головных лемківських персон тамтых часів. Праца посвячена Ярославови Качмарчыкови (Горбаль, 1998) по части операла ся на материялах і інформаціях од його сына, проф. Александра Качмарчыка (Горбаль, 2009), емеритуваного хіміка з Університету Тафтс. Писал ем тіж о священниках Михаїлі Юрчакевичу (Горбаль, 2012) і Василю Куриллі (Горбаль, 2001). В оддільній праці коротко презентувал ем чысленны успіхы еміграційного діяча Віктора П. Гладика (Горбаль, 2003). В 1919 р. одвиділ він Лемковину, недолго по тым, як на парижській мирній конференції вzywал до підтримуваня ідеї самостановління Лемків. Тій справі,

² (PT), Бесіда 9:5 (1997): 14-15; Susyn Yvonne Mihalasky, *Nationalities Papers* 26 (1998): 360-361; Helena Duć-Fajfer, *Slavia Orientalis* 47:3 (1998): 527-530; Tadeusz Olszański, *Magury* 98 (1998): 25-36; M.T., *Slavenský přehled* no. 1 (1998): 101-102; Monika Ślęzak, *Przegląd Polonijny* 25:3 (1999): 159-161; Rudolf A. Mark, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 48 (1999): 151-152; Jan Jacek Burski, *Języki Obce w Szkole* 6 (2001): 270-273; Peter Wozniak, *Austrian History Yearbook* 32 (2001): 317-318; Timothy Snyder, *Canadian-American Slavic Studies* 35:23 (2001): 364-365.

³ Вказує ся, што публікувана была лем част тексту (Горбаль, 2004а).

⁴ В однесенію до первістного тексту книжки ввюл ем два дополніня. Єдно з них то оригінальний цитат з англицькоязычного рапорту Меріяна Ц. Купера, (Cooper, 1919). Скорше знал ем го лем в тлумачыню, яке ся вказало в русофільській еміграційній газеті. Хочу тіж подякувати Пшемиславови Мазурови за коментар в однесенію до войскової службы в перших роках істнуваня II Польской Республіки.

порушень на парижській конференції, посвятил їм все місце в окремій праці (Горбаль, 2004б), так як і односи́нам Українців до квести́ї Лемків безпосередньо перед інтересуючим нас періодом і тільки що по його закінченню (Горбаль, 2004в). Так само в окремих працях описав їм долю лемківських емігрантів в Чехословачії в часі політичної активності Лемків в роках 1918-1921 і пізні́йших (Горбаль, 2011).

Хо́ч розмаї́тими аспектами політичної активності Лемків в роках 1918-1921 за́нимали́ся ті́ж інчи́ дослідники, то прикликували́ они́ новы́ факты́ в барз скромній обшы́ри. Марек Дудзі́нські описав́ гене́зу і фунгува́ня лемківських респу́блик (Brej, 2013), а Кири́лл Влади́мирович Шевче́нко концентрува́в ся на шы́рших, ме́дженародных і політи́чних умо́вах того́ періоду, я́кы впли́али на лемківску́ справу́ (Шевченко, 2010). І. Голова́цький описав́ політи́чний проце́с лемківських лідері́в в ро́ках 1918-1921 на осно́ві пресо́вых доне́сінь (Голова́цький, 2004). Ігор Лю́бчик стверди́в, што́ впли́я украї́нських дія́чи на політи́чну дія́льність Лемків́ было́ ве́кше як презентува́не мно́м, хо́ч приві́л лем обме́жени до́казы на потверд́жєня́ той те́зы (Лю́бчик, 2005/2006). За оста́тніх 20 ро́ків публікува́ло ся ве́льо пресо́вых ста́тій на поруша́н мно́м те́му, так в пе́чатаній фо́рмі, як і в Інте́рнеті. Тоты́, з я́кыма їм ся за́позна́в, бы́ли ско́рочы́ньом мо́йой кни́жки.

* * *

Ци́ малы́ наро́ды мо́жуть ма́ти ве́ликі мрі́ї? Коли́ так, то о́ чым мрі́ють? Коли́ істо́рія мо́же нам да́ти ге́в дая́ку одпо́від, то найча́сті́йше та́ку, же мрі́ють о́ неза́лежній держа́ві, або хо́чкі о́ пра́ві до само́становлі́ня. Стре́млі́ня до досто́їнства, свобо́ды ви́повіданя́ ся і до свобо́ды в за́гальным значы́ню – прису́тне од поча́тку лю́дскости – на́шло сво́є одзерка́ліня в про́грамі 14 пу́нктів Вудро́ва Ві́льсона, я́кій за́інспі́рував се́рця і у́мы ма́ло зна́ной але по́лно́й мрі́ї, жы́ючо́й в Карпа́тах спі́льноты́ – Лемків.

В се́сій ста́ті пере́дставлю́ дра́му то́ї невели́кой гру́пы, яка ма́ла сме́лі́ст не ле́м мрі́яти, але з одва́гом, ві́зійом і ене́ргі́йом до́вершати́ тоты́ мрі́ї. Спрі́бую да́ти уя́ву, як Лемкы́ хоті́ли до́бити́ ся неза́лежности́ так на найвы́сшым рі́вни, як і на рі́вни найме́ншого лемківско́го се́ла.

Ко́нець І сві́тово́й во́йны́ і ко́нець Австро-Ма́дя́р вы́лкіка́в ве́ликі змі́ны політи́чного укла́ду в Євро́пі. На ру́їнах старо́ї імпре́ї́ будова́ли́ ся новы́ держа́вы. Лемків, я́кы хоті́ли взя́ти політи́чну до́лю наро́да в сво́ї

руки, тіж обняла горячка «будування державы». В тамтым часі основаны были дві республіки, Команчанська⁵ і Фльоринська, якы одзеркаляли два конкуренційны пізріня на достоменніст Лемків. Я сконцентрую ся на другій з них.

Руска Народна Республіка Лемків спосеред тых выміненых, была векша і должше істнувала. Започаткувана русофільським рухом і основана під кінець 1918 р. обнімала праві цілу Лемковину.

Республіка мала быти моральні і правні єдином адміністраційом, котра могла репрезентувати Лемків на медженародным форум і перед польском властю. Основном цілю Республіки было не допустити до поділіня території, на якій жыли карпатскы Русины, медже одроджену Польщу і новоосновану Чехословацію. Разом зо змінючыма ся політычными умовами, Лемкы прагнули єдности для свойого народу, найперше подля концепції прилучыня ся до Росії, а пак до Чехословації. Вкінці рішили ся на Росию. Можніст влучыня їх до Польщы была заєдно і вперто одмітувана.

В тым самым часі, коли Лемкы прібували найти одповіді на свої політычны і достоменностьовы звіданя, Полякы заангажувли ся в подібну борбу о одроджыня свойой державы. Векшіст політычных кругів в Польщы, сильно акцентувала необхідне в тій ситуації зорваня звязку з Австро-Мадярським Цисарством. Полякы плянували одбудування Польщы в границях, в яких їх держава істнувала перед першым забором в 1772 р. Реалізуючы тот програм, під кінець жолтня 1918 рока Полякы переняли владу в Галіції од Монархії Габсбургів. Неодолга пак зачала там возникати польска адміністрация. Тоты адміністраційны єдиниці допомогли в одбудові незалежной Польщы, а їх діяльніст дала доказ тому, што польска громадскіст в Галіції была зарадна і креативна (Śliwa, 1998, 65-66). Полякы вказали політычну жывотніст, яка была

⁵ Так звана Команчанська Республіка або Вислоцка Республіка была основана в листопаді 1918 р. 1 листопада 1918 р. во Львові оголошена была Західньоукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), а в наступных днях листопада во Вислоку Великым покликана Українська Народна Рада для саноцкого повіту. 4 листопада тіж во Вислоку Великым скликано было віче, публічні одчытана одозва Української Народной Рады во Львові і задекляруване прагніня прилучыня саноцкого повіту до ЗУНР. На другій ден на зобра-
ню выбраний остал склад Вислоцкой Рады. В січні 1919 р. польскы одділы, основаны головні з озброєных загірянських желізників, провели офенсиву в сторону Команчы і зліквідували структури Команчанської Республіки. Більше: (Nowakowski, 1992; Моклак, 1997; Моклак, доступ: 01.10.2018) [прип. П.М.].

великим вызовом для Лемків і їх стремлінь до самостановління. Лемки не встрашилися і не цофнули перед тим вызовом.

Перший раз Лемки стрітилися, щоб радили над своїм політичним будучністю в половині листопада 1918 р. в західній частині Лемковини. Нецілий тиждень по провалінюся центральної влади, зобралися в селі Святкова, щоб побесідувати о ріжницях в пізріню на тоту справу серед Лемків. Подля лемківських українофільських діячи, в так скомплікуваній медженародній ситуації треба було побороти вшитки політичны поділы, щоб створити єден спільный рух. Барже численна і сильніша група русофільських діячи одмітувала не лем тот підхід, але і цілу українську народну опцію. Штыри дні пізнійше, при наступній стрічы в тым самым селі, русофілі опрацували свою політичну стратегію.

По тых вступных стрічах і дискусиях, які мали місце лем в кругу жытели села і їх родин, Лемки зобралися 27 листопада в селі Гладышів (Horbal 1997, 38). Хоц українськы діяче зробили вшитко што было в їх силі, жебы мати гын свою репрезентацию, їх присутність перешла недостережена, прото же русофілі здомінували стрічу. В тій ситуації прийнята рішыня, што Лемковина повинна належати до Великой Росії, никого не чудувало. Лемки хотіли, щоб їх делегаты были присутны на приближающей ся мирній конференції і щоб были гын выслуханы.

Тымчасом покликана остала Руска Рада, як центральне адміністративне тіло, до заряджування цілом територією. На рівні села юрисдикцию справувати мали сельскы рады, які неодога мали быти покликаны. Кажду з них мало творити пят осіб. Судова власт мала быти оддана в руки штырьоособовых сельских судів, їх члены мали складати присягу в церквах. До обовязків тых судів зачыслене было выдавання засудів лем в легших справах. Українськы діяче, а особливі українофільскы священники, узнаны остали за *persona non grata* і мали быти усунены з той території.

В час стрічы, в якій быти може брала участ тіж польска делегация, Лемки підкрисляли своє стремління до утримання добрых односин з Поляками. Пояснили, што їх політична діяльність обнимат лем етнографічну територію Лемків: «Не хочеме ани єдной польской хыжы, прото они не можут просити о ани єдну з наших» (Horbal, 1997, 39). Молоды Лемки были за створінєм збройной силы, яку хотіли розмістити на (легкій до вызначення) етнографічній, лемківско-польській граничній ленії. Єднак

візія мілітарного конфлікту лем што по закінчню світової войны і на пару дни перед початком мирной конференції, не была популярна і узнана остала за невластиву. Лемкы покликали поліційны силы під командуваньом бывшего поручника австро-мадярской армії, Романа Сембратовича (1890-1947) (Horbal 1997, 42)⁶.

Стрічу в Гладышові треба узнати за початок Руской Народной Республики Лемків. В часі наступных стріч ведена была дискусия на тему розвиваня лемківской адміністрації і підниманы были пробы введенія ей в жытя. Створены были штыри округовы рады, спосеред котрых една возникла в Гладышові з давной Руской Рады. Каждая з них складая ся з дванадцетьох членів і ведучого.

Тоты політычны приготовліня закінчыли ся на віче, яке мало місце 5 грудня во Фльоринці, де проклямувана была Руска Народна Республика. В стрічы брало участ близко 500 делегатів, які репрезентували 130 лемківских сел. Віче было імпонуючом і добрі zorganizованом маніфестацієм політычных амбіцій Лемків. Принятых было товды пару резолюцій, які деклярували стремління до получыня з демократычном Росийом. Інчы політычны принципы были записаны в короткым освідчыню «Не хочеме Мадярів, не хочеме Поляків і не знаме ниякой України» (Horbal 1997, 43-44).

Основном політычном цілю было утриманя геополітычної єдности руснацкой части Карпат. В оддільній резолюції присвяченій тому проблемови підкрисляно:

Мы, рускій нарід, жыючий в положеных в купі осадах полудньовых части галицкых адміністраційных єдиниц Новый Тарґ, Новый Санч, Ґрибів, Ґорлиці, Ясло, Коросно і Санок, не хочеме быти прилучены до польской державы, а хочеме поділити долю наших братів Руснаків жыючых в округах Спиш, Шариш і Земплін як єдна, неподільна географічні і етнографічні ціліст (Horbal 1997, 45).

Што до способу, в якій мож было достигнути тоту ціль, стоячы перед можливим спротивом зо стороны міцнійших і уж установлєных держав, Лемкы деклярували што:

⁶ Командувати мал полковник Іван Пухыр (1852- 19??) зо Святковы, але николи до того не дішло [прип. П.М.].

Довіряючи, же мирна конференция при розв'язуваню медженародных конфліктів [т.е. рішаню о будучности спорных територій – прип. Б.Г.], буде дотримувала принципів установлених Президентом З'єднаних Штатів Америки Вудровом Вільсоном, рускій нарід бывших Австро-Мадяр осуджат на-сильство і домовы войны, і оддає в руки мирной конференції справу спору з Мадярами і Поляками, і домагат ся, штобы його делегатам было дозволене брати учас в обрадах той конференції (Horbal 1997, 44).

В часі віче во Фльоринці Найвысша Рада Лемковины, ведена грекока-толицкым священником Михаїлом Юрчакевичом остала узнана за начальну адміністраційну власт. Зберала ся она в каждый тыжден, штобы передискутувати політычну ситуацію регіону. Вельо ей рішынь повлияло на польско-лемківскы односины. Рада розказала Лемкам, штобы не платили податків польській власти, лем спомагали своєю адміністрацію. Пінязі з податків были скорійше зобраны і высланы до скарбниц в лемківскых округах. Рада оголосила тіж, што Лемкы не маюť ниякого обовязку служыти в польскым войску і рішыла усунути тых сельскых урядників – Лемків, яки были узнаваны за пропольскых. В тым самым часі, штобы задемонструвати свою добру волю, Лемкы цілый час інформували Поляків о своїй політычній діяльності. Головны урядники польской місцевої власти были запрашаны на każde зобрания Лемків, тіж на споминану скорше, найбарже значучу під оглядом ефектів, стрічу во Фльоринці.

Подля польского пункту зору не было нияких сомнівів, же Лемковина мала бы остати інтегральном частю одродженої Польщы. Єднак становиска в лемківській справі были ріжны. Треба тіж зазначыты, што присутність Поляків на етнографічній території Лемків в першым місяци по закінчюню І світової войны была невелика або праві неприявна. В тым часі денекотры одділіня польской місцевої власти прібували ангажува-ти Лемків до творіня польской адміністрації або противні – помагали зміцняти лемківску. Тото остатне не значыло, што Полякы зрезигнували з претенсій до той території. Была то радше ініціятыва, яка мала на ціли нормалізуваня повоенной ситуації. Єдным з головных проблемів в тым часі было переступництво. З огляду на тото, што лемківска поліція вартувала цілу тоту територію і воювала з преступництвом, веду-чий Польской Ліквідаційной Комісії в Грібові, Казімеж Рамулт, рішыл узброїти ей в 50 карабинів, машингвер і амуніцію. Заоферувал тіж

Лемкам будинок в Ґрибові, шtbody завдяки тому зближити їх до польських політичних кругів. Ани тота пропозиция, ани інча з Нового Санча, де Лемкы мали запропонуване окрислене чысло місц в польській адміністрації, не были приняты (Horbal 1997, 48).

Лемкы вперто інформували Поляків о тым, же мают інчы пляны. Тоту задачу часто выполнявал учитель з Крениці, Методий Трохановскій (1885-1947). В тым часі правник з Мушыны, Ярослав Качмарчык (1885-1944), якій неодола мал переняти керуваня політичном діяльністю Лемків, поїхал до Кракова, де бесідувал зо Зигмунтом Лясоцкым (1867-1948), начальником Польской Ліквідаційной Комісії. Быти може стріча в Кракові викликала барже інтенсивну і на часы барже брутальну польску інтервенцию на Лемковині. Лясоцкій неодола наказал побільшыти і зінтенсифікувати высилок, якій мал на цілі протидіяти розвиваню місцевых революційных, ци як были они называны в однесіню до Лемків, сепаратыстичных рухів (Horbal 1997, 49).

28 листопада Лясоцкій наказал, шtbody в цілій Галиції покликаны остали міцны поліційны сили. На початку грудня польскы мілітарны единиці, называны Лемками Легійонами, ввошли на Лемковину. За нима пришла поліция, яка на цілій етноґрафічній території Лемків покликала пару постерунків. Єден з них находил ся в головным центрі лемківской політичній діяльності – в селі Ґладышів. Пару мілітарных постерунків фунґувало тіж на чехословацкій границі.

Лемкы одмавляньом спілпрацы з Поляками давали доказ браку акцептації для тых змін. Польске войско і поліция схоснували силу, коли не могли рахувати на транспорт і живніст од Лемків. Тота ситуация скоро довела до чысленных конфліктів. Священник Михаїл Юрчакевич, ведучый Начальной Рады Лемковины, уж 17 грудня зложыл скаргу в звязку з тьма подіями до Польской Ліквідаційной Комісії в Ґорлицях. Методий Трохановскій выслал вельо протестів проти змушаню лемківских учители до складаня присягы на вірніст Польщы. Скаргы тоты вкінци дотерли до Кракова, де заряджене было слідство в справі польской діяльності в полудньовій части округу Ґорлиці. Слідством занимал ся тот сам постерунок поліції в Устю Рускым (днес Ґорлицкым – прип. Б.Г.), котрого тыкала ся внесена скарга! Нич в тым чудного, шtbody ани єден доказ переступства не был найденый. Зато в кінцовым рапорті нашло ся ствердженя, шtbody польска поліция дрібницьово збадала діяльніст лемківской адміністрації (Horbal, 1997, 50).

Разом з вводом в життя твердого політиком Лясоцького, такі ситуації ставалися щоденно. Правдоподібно, в той самий час Казімеж Рамулт був відсунений від свого становища. Лясоцькі обвиняли його в «цілковитому браку знаєomości антидержавної справи на Лемковині» (Horbal 1997, 50). Іншим локальним властям, особливо тим в Горлицях, наділена була нагадка за їх підхід до лемківських справ і наказано було одразу закінчити дискусію з лемківськими репрезентантами.

Така негайна централізація влади і брак волі польської сторони до бесіди з Лемками були двома головними причинами зміни в лемківській політиці на чехословацьку опцію. Політична ситуація на руснацьких територіях на південь від Карпат, дала можливість розвиватися цій опції.

Уже на грудневій стрічці в Фльоринці, було розважано об'єднання руснацьких земель завдяки прилученню до полудньових сусідів. Цілий час, як уже швидше згадував, головним ціллю політичної діяльності Лемків було протидіяти поділу території, на якій жили Карпатські Русини, між різними державами. Проте покликаний був Комітет для Спільної і Загальної Організації з Мадярським Русом. Ціллю тої організації була боротьба за географічну єдність карпатських Русинів.

З огляду на те, що велика частина Руснаків жила на південь від Карпат, а їх головні політичні групи рішили отримати з новоствореною Чехословаччиною, логічно було прагнення Лемків до того, щоб піти за своїми етнічними братами. Уже 21 грудня 1918 р. (Magocsi 1978, 89) Лемки рішили отримати Начальну Раду Лемковини і Карпато-Руську Раду в Пряшіві. Пару днів пізніше (після кінця грудня) священник Михайло Юрчакевич (1869-1952) і очільний дохтор з Крениці, Александер Тиханський (1863-1947), поїхали до Праги, де повідомляли Президента Томаша Гаріге Масарика (1850-1937) про ситуацію в регіоні і про прагнення його жителів прилучитися до Чехословаччини.

Щоб підтвердити це рішення, Лемки видали декларацію, в якій підкреслено була єдність руснацьких земель. Після збирання підписів і опечатування печатками сіл, документ був відправлений до Праги. Щоб далі завершувати вступлення чехословацької опції, обраний осталим представником Лемків в Празі. На те становище покликаний був Александер Гассай. Крім того, група Лемків залучувалася до політичної діяльності по полудньовим схилам Карпат, комунікуючи так з Руснаками, як і з чеськими і словацькими урядовцями. Лемківський юрист – д-р Дмитрій Собин (1875-1946), був одним з найактивніших діячів,

завдяки чому вибраний был на члена чехословацкой делегації на мирну конференцію в Парижі (Horbal 1997, 53).

Новы події викликали зачудування і неспокої серед польських власти. На початку січня 1919 р. польська преса зачала писати о «чешских інтригах серед Лемків» (Moklak, 1997, 41). На переломі січня і лютого, місцевы польскы уряды были увірены, што мусят рахувати ся з чешском інвазієм. Польська делегація на мирну конференцію в Парижі, была неправильні поінформувана о тым, што чешска інвазія на Лемковину уж тырват (Horbal, 1997, 55).

Хоц Лемкы фактычні были за чехословацком опцией, то николи не зачали і не мали в планах мілітарных діянь, ани в порозумліню з чехословацкими силами, ани ніякими іншими. На жаль, польська преса скоро розголосила неправдивы вісти о інвазії, в яких обвинены были Лемкы. Прото же польське соспільство і власти были згідны в своїх стремлінняху проведіню барже радикальных діянь на Лемковині, в лютым зачала ся пацифікація. Войско і поліція наїхали лемківскы села. Сконфіскуваны были материяльны добра, а люде арештуваны і осаджены во вязницях. Пару Лемків было забитых в часі арештування.

Хоц Лемкы были обняты поліційным дозором, то і так повело ся ім zorganizувати пару політичных стріч: во Фльоринці (5 марця), в Брунарії (9 марця) і в Крениці (16 марця). В часі тых стріч, Лемкы голосували

за продолжаньом прочехословацкой політыкы. Штобы потвердити выбранный політычний напрям, іщы раз переголосуване было, што Лемкы не будут платити Польщы нияких податків і не будут служыти в польскым войску.

Як лем відоміст о стрічы дотерла до польскых газет, одраз зачала ся наступна кампанія проти споминаным уж «чешскым інтригам на Лемковині». Неодолга вернула поліція, яка підняла барже репресийны діяня. Наїзджала она хыжы популярных і важных лемківскых діячи таких як нп. двох грекокатолицкых священників: Теофіля Качмарчыка (1879-1922) і Дмитрия Хыляка (1865-1955) – тот остатній был арештуваний. Михаіл Юрчакевич, якій скорше втюк до Чехословації, остал арештуваний як лем вернул ся назад, і разом з інчыма членами лемківской адміністрації был поставлений перед судом в Ёрлицях. З огляду на дальшы арештування, штотраз веце Лемків втікало через Карпаты на полудне. Серед них был начальник лемківской поліції Роман Сембратович, якій пак служыл з выріжніньом в чехословацкій армії, де дішол до ступени підполковника (Horbal 1997, 67). Серед тых, што рішыли втікати, была тіж родина десятилітнього товды, талантливого поеты, Богдана Ігоря Антонича (1909-1937).

Тота друга пацифікація, а особливі арештування і вязніня ведучых діячи поважні вдарили в лемківску політычну діяльність. Неодолга остала она загамувана. Ситуація, яка тырвала ціле літо, аж до вчасной осени 1919 р., была тіж результатом трагічної економічної ситуації регіону. Газдівком захвіяла неприхыльна од двох років хвиля, результатом чого были убогы плоды, а окрем того повоєнны знищыня.

Хоц економічна ситуація была зла, Ярославови Качмарчыкови повело ся інформувати капітана американьской армії, Меріяна С. Купера (1893-1973), о політычній ситуації в регіоні. Купер, якій одвиділ тоты терены на початку червця, оферуючы при тым економічну поміч, діял в імени *American Relief Administration* (Horbal 1997, 69). Купер, знаныи зо своїх пропольскых симпатий, в своїм рапорті з той подорожы, сугерувал, што проблемом є апровізація і коли Полякы помогут Лемкам, то они заакцептуют іх власт. Слідуючыма словами потвердил він єднак істнування серед Лемків зорганізованого політычного руху:

Днес част лемківскых лідерів стремит прилучти Лемковину до Чехословації. Друга част фурт оповідає ся за злучыньом з Російом, што тепер

є фізичні і політичні неможливе. Лемки мають свою репрезентацію в Парижі, центральний комітет в Пряшові, по чехословацькій стороні границі, центральний комітет в повіті Горлиці, по польській стороні і місцеві комітети (Cooper, 1919, 24).

Літом і вчасном осіню політичні обставини суттєво ся змінили. В тій ситуації, коли чехословацка опція не була уж можлива (мирна конференція рішала уж о границях Чехословачії), Лемки в принципі вернули до проросійской опції, лем тепер концентруючы ся на односинах з польском властью.

На початку листопада 1919 р., Лемки перший раз были покликаны до польского войска. Клопіт был в том, што были они тому противны, бо вірили, же справа їх державной приналежности не остала іщы до кінця рішена. З надійом розв'язання того problemu, на початку січня 1920 р., Ярослав Качмарчык поїхал до Варшавы, де Міністерство Войсковых Справ упевняло го в том, што Лемки не будут вербуваны. Незважаючи на тоты запевніня, місцеві власти і так плянували вербувати Лемків кінцём січня. Потрібны были чысленны протесты і петиції разом з інформаціями, які Качмарчык здобыл в Варшаві, штобы одкликати вербунок в лемківських селах.

Коли Качмарчык зрозуміл фундаментальну ріжницю в підході до лемківських справ помедже місцевом, а центральном властью, 20 лютого зас поїхал до Варшавы. Товаришыл му Віктор П. Гладик (1883-1947) – лемківській діяч з Америки, котрый як раз вернул з мирной конференції в Парижі. В Міністерстві Войсковых Справ бесідували они з полковником Юзефом Рыбаком (1882-1953), якій одповідав за вербунок. Полковник Рыбак зас утвердил їх в том, што Лемки не будут вербуваны до польского войска і в том, што войско будут творити лем польскы асентуруваны.

Хоц обітниці были даны, то ситуація на Лемковині погіршала ся. Александер Стжельбіцкі, якій был горлицьким старостом, ствердил, же як Лемки (і Жыды) не підут до войска, то достанут пашпорты і будут мусіти опустити Польщу (Horbal 1997, 79). Лемки одповідали, што не хотят быти частю Польщы і з консеквенцией одмавляли спілпрацы з польском адміністрацией. Проявляло ся того на вельо способів, нп. не одповідали на офіційны писма о удоступніня статыстичных даных на тему чысла кони по лемківських селах. Інчим разом, коли Полякы

просили о дуплікаты офіційных печати, які были хоснуваны в лемківських селах, цільово множено проблемы. Аж коли пришли два декреты і під загрозою застосування кар, пару Лемків поїхало до Горлиц шобы доставити печати, достаючи попри тым реприменду.

В тій тяжкій ситуації, коли Лемкы досвідчали вельо примірів злого трактування зо стороны поліції (в тым і конфіскування майна), лемківскы ведучы діячы рішыли підняти остатню пробу запевніня народной незалежности. 12 марця 1920 р. в Креници, мала місце стріча понад 50 лемківських діячи. Ярослав Качмарчык представил історію лемківской адміністрації і введіння польского уряду, а священник Димитрий Хыляк оголосил, што Лемкы повинны зорвати вшыткы контакты з Поляками (Horbal 1997, 79).

Діючи в духу той остатньої декларації і з ініціатывы Віктора П. Гладика, лемківскы діяче покликали Начальну Раду Лемківской Руси. Творило ей 26 членів, спосеред них пятьох вошло до Выконавчого Комітету, якій так направду діял як головный уряд державы. Його членами были: правники Ярослав Качмарчык і Захарий Копыстьянський, греко-католицкы священники Димитрий Хыляк і Василь Курилло (1861-1940) і газда з Крениці Миколай Громосяк (1846-1924) (Horbal 1997, 80).

Лемкы ішы раз попросили о поміч Алиянтів і мирну конференцію. На тот раз жадали провести плебісцит, подля них єдиный моральні акцептуваний спосіб, якій міг бы рішити о будучности Лемків. Твердили тіж, што до часу розвязання sprawy, на тым терені не повинна діяти польска адміністрація і як найскорше повинна быти вызначена польско-лемківска границя. Лемківскы учителі ішы раз мали приказане, шобы не складали присягы вірности Польщи.

Выконавчий Комітет зыскал популярніст і послух посеред Лемків. Єднак його декларації і жаданя выкликали найбарже брутальну пацифікацію од часу розпочатя лемківской політычной діяльности в 1918 р. Ёй кульмінацийный момент мал місце в січни 1921 р. Арештування ведучых діячи закінчыло лемківску політычну діяльніст (Horbal 1997, 96). Першы арештування зачали ся в марци 1920 р. Священник Димитрий Хыляк был товды третій раз арештуваний. Зревідувана была його хыжа, сконфіскуваны урядовы лемківскы документи і кореспонденція. Переслухуваний был 18 квітня в Грибові разом з інчыма лемківскыма діячами. Хоц неодола пущений на свободу, был фурт обсервуваний і про тото не міг заангажувати ся в нияку політычну діяльніст. Така же

сама доля стрітила вельо других лемківських діячи. Не кінчили ся тіж інчы проблемы, в тым конфіскуваня майна. Єднак найвекшым клопотом цілый час был вербунк до войска, важный для польской стороны з огляду на войну з большевицком Росийом.

Штобы не быти звербуваным, од марця 1920 р. велике чысло лемківських мужчын втекло до Чехословації. Інчы звычайні «пропали» в безкраїх лісах Карпат. Лем зо самого округу Горлиці 113 Лемків не зголосило ся до вербункового пункту в квітні 1920 р. В липци того рока зо 185 Лемків зареєструваных до вербунку в Саноку, зголосило ся лем 44 особы. Векша част Лемків, яка не хотіла быти звербувана, нелегальні переходила перез чехословацку границу. Подля лемківських статыстычных даных, 3 000 здібных до службы мужчын явило ся на пряшівській землі. Вельо з них мало гын родини, але велика група не мала де піти. З надійом, што поміч приде з Америки і з інчых джерел, 1 вересня 1920 р. оснований был Лемківскій Ратунковый Комітет, котрому повело ся зобрати даякы фонды, але найважнійше, переконати чехословацкы власти, штобы не арештували і не одсылали на силу до Польщы Лемків, якы втекли. Прага обіщувала, што не буде екстрадиций в квітні, але і так трафило ся їх пару.

Доля молодых Лемків, якы рішыли остати ближе рідной хыжы не была ани кус легша. Мусіли они жыти в лісовых землянках або, коли уж остали дома, цілый час крыти ся перед поліціём. Нигде, аж і в церкві, не могли чути ся свободні. В недільне рано 12 квітня поліція вдерла ся до церкви в селі Білична і в час богослужыня арештувала вшиткых мужчын, якы надавали ся до войскової службы. Тоты, што протестували або ся бунтували были побиты. Тото само мало місце 8 мая в Тыличі.

З цілю остеріганя мужчын перед несподіваныма арештуванями, Лемкы зорганізували систему скорого остеріганя, яка мала за задачу інформувати жытели села о зближаню ся польской поліції. Тоты стараня принесли даякій результат. Кінцьом серпня вартовники остерегли пару молодых мужчын зо села Боднарка і Мацина Велика перед поліціём, закла тота вошла до села. Нихто не был арештуваний, бо вшиткы встигли ся сховати.

Хоц мали такы і інчы успіхы, вартовники не были в силі выелімінувати загорожыня вербунком. Втікаючы місяцями вкрывали ся по лісах, были змордуваны і зачынали хворіти. Сфруструвана і уж нетерпелива поліція шторааз частійше по приході до хыжы підозреного зачынала

стріляти до втікаючих задніма дверми. Было штотраз веце донесінь о раненых, а вкінці приходили тіж комунікаты о смертельні пострілених Лемках в Тыличі, Мушынці, Біличній, Чертіжнім і інших селах.

Вельо раз арештуваня было лем початком терпліня якого досвідчали молоды Лемкы, часто были они тортуруваны поліціём. Двадцетдво-літній Михал Коско был побитый так міцно, што вмер закла был дове-зений до арешту в Яслі. Коли поліція не могла зімати молодого Лемка, товды арештуваны были родиче або інчы члены його родини і тым спо-собом был він змушений до добровільного зголошыня ся на постерунок поліції.

Хоц Лемкы ся операли, то змушены военныма діяннями власти про-должали тоту політыку до кінця 1920 р. Коли мужчыны медже 18. а 25. роком были уж звербуваны до войска, товды приходил час на тых медже 25. а 30. роком жытя. Не тяжко представити си, як покликаны Лемкы были трактуваны по приході до войсковых единиц (Horbal 1997, 85-94).

З цілю дефінітивного здушыня лемківського опору, поліція арештува-ла аж три персоны важны для лемківської політичної сцены: Ярослава Качмарчыка, священника Димитрия Хыляка і газду з Крениці Миколая Громосяка. Арештуваня мало місце в Велию (подля юлианьського кален-даря), 6 січня 1921 р. Досліджыня в тій справі было зачате уж в 1920 р. Тыврало оно до червця 1921 р. В часі, коли тых трьох ведучых діячи было перетримуваних, польскы власти уважні обсервували інчых, штобы мати певніст того, же никто не перейме їх ролі.

Хоц політична діяльність Лемків приближала ся до кінця, то спонтан-ный спротив взглядом вербунку до войска тыврал дале. Нп. 10 лютого 1921 р. аж 127 Лемків з ґрибівського староства цілый час не зголошувало ся в вербунковых комісіях. Тота ситуація так сфруструвала власт і по-ліцію, што акты насилства з їх стороны діяли ся дале. Приміром такого была смерть Тимка Максимчака з Фльоринкы. Тот факт мал місце 30 мая 1921 р., пару дни перед судовом розправом трьох найважнішых лемків-ських діячи (Horbal 1997, 99-100).

Показова судова розправа ведена была в Новым Санчи 10 червця 1921 р. Качмарчык, Хыляк і Громосяк были оскаржены о розвиваня се-ред Лемків зрадливой діяльності, так в часі стріч, як і на писмі, Perez голошыня, што Лемкы не повинны підлігати Полщы, лем быти держав-лянами демократычної Росії.

На попертя справи, скаржуча сторона представила численні документи і свідків політичної діяльності Лемків. Оборона, яка складалася з трьох правників – русофіла Кірила Черлунчакевича (1869-1982) і двох Українці Володимира Загайкевича (1876-1949) і Лева Ганкевича (1881-1982), докладала вшелеякой сили, штобы зменшыти політичний аспект діяльності оскаржених, підчеркуючы при тым ей адміністрацыйну ціль.

Было то барз тяжке прото, же никотрый з оскаржених не хотіл спілпрацувати зо свойом обороном. Священник Хыляк зознавал з притиском, што Лемкы розважали вельо політичных опций, але прилучыня до Польщы не было єдном з них. Ствердил він тіж, што Лемкы сут дискримінуваны. Качмарчык бесідувал о брутальности, з яком Полякы пацифікували регіон. В кінци Громосяк звіданий, ци єст за одлучыньом Лемковины од Польщы, одрюк: «Одлучыньом? А коли она была прилучена до Полщы? Не памятам!» (Horbal 1997, 108).

Вратуваня од вязниці наставлених так принципіяльні оскаржених было барз тяжком задачом. Трьох адукатів выголосило свої остатні промовы, в яких так наравду выражали політичну віру і зрозумліня для оскаржених. Найбарже узнаний з них, Лев Ганкевич, обертаючы ся до лавы заприсяжених, повіл: «Засудте ім кару, а коли вернете дохыж, повідajte своїм людям, же Лемкы хотіли того, што вы уж мате» (Horbal 1997, 111-112). По нараді, яка тырвала кус над пільтора години, заприсяжени уневиннили вшытких трьох оскаржених, підкрислюючы, што діяли они згідні з желаньом свойого народу.

Оскаржени зобрали свої річы з вязниці і разом зо своїма адукатами поіхали до Білцаревы, де в хыжы священника Качмарчыка до свитаня бесідували о розправі і візіі будучности свойого регіону, яка мала николи не надыйти (Horbal 1997, 113).

* * *

Невельо факторів в історії людскости має векше значыня як добра ідея в руках здібных люди. Вудров Вільсон не міг передвидіти як його благородна візія чловечой свободы, достоїнства і справедливости, заінспірує малу гірську групу люди жыючих тысячы кілометрів од Вашынгтону. Готовіст Лемків підпорядкувати ся медженародній власти мирной конференції в Парижі і сумлінне інформуваня польскых власти о вчасных

діяннях Perez них підниманих, сут доказом надзвичайної політичної дозрілості і відповідальності, нестрічаної і нетипової для так мало численної і політично недосвідченої групи люди. Хоч історія вказала, што стремління Лемків до самостановління не повели ся, то фурт жыва достоменність Лемків в теперішнім новым тисячоліттю свідчыт о енергії і вірі, якої час не побідил.

Бібліографія

- Головацький, І. 2004. «Судовий процес над членами уряду Рускої Лемківської Республіки – джерело вивчення українських державотворних протестів на Лемківщині (1918-1920 рр.)». *Вістник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія юридична*, ч. 39: 145-154.
- Горбаль, Богдан. 1998. «Мітольогія Ольшаньска». *Бесіда*, ч. 5-6: 13-14.
- Горбаль, Богдан. 2001. «О. Василь Курилло». *Лемківській річник*, 107-113.
- Горбаль, Богдан. 2003. «Віктор Гладик». *Лемківській річник*, 132-142.
- Горбаль, Богдан. 2004а. «Кед малы народы мають великы сны». *Русин*, ч. 3-6: 14-15.
- Горбаль, Богдан. 2008. «Ярослав Качмарчык: Лідер Руской Народной Республіки Лемків». *Лемківській річник*, 66-97.
- Горбаль, Богдан. 2009. «Вмер Професор Александер Качмарчык». *Бесіда*, ч. 4: 22-23.
- Горбаль, Богдан. 2011. «Łemkowie na terenie Pierwszej Republiki Czechosłowackiej». *Річник Руской Бурсы*, 69-84.
- Горбаль, Богдан. 2012. «Отец Михал Юрчакевич: Парох Лемків», *Лемківській річник*, 98-133.
- Любчик, Ігор. 2005/2006. «Лемківщина під час національно-визвольних змагань українського народу 1918-1919 рр.» *Українознавчі студії*, ч. 6/7: 368-373.
- Шевченко, Кирилл Владимирович. 2010. «Лемкы ошиблись в своих надеждах. Национальное движение русинов-лемков в 1918-1920 гг.». *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, nr 1: 63-76.
- Brej, Wioleta. 2013. «Geneza i funkcjonowanie republik łemkowskich po I wojnie światowej». *Historic@*, ч. 14: 55-66.
- Cooper, Merian. 1919. «Relief of the Lemki of the Carpathians». *American Relief Administration Bulletin*, nr 13 (13.06): 22-24.
- Horbal, Bogdan. 1997. *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*. Wrocław: Wydawnictwo Arboretum.
- Horbal, Bogdan. 2004б. «Sprawa łemkowska na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku». *Wrocławskie Studia Wschodnie*, ч. 8: 139-164.
- Horbal, Bogdan. 2004в. «Українці а справа лемківска (1914-1919)». В: *Wokół historii i polityki. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Ред. Stanisław Ciesielski, Teresa

- Kulak, Krzysztof Ruchniewicz, Jakub Tyszkiewicz, 263-269. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Magocsi, Paul Robert. 1978. *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus' 1848-1948*. London: Harvard University Press.
- Moklak, Jarosław. 1997. *Łemkowszczyzna w drugiej Rzeczypospolitej, zagadnienia polityczne i wyznaniowe*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”.
- Moklak, Jarosław. *Łemkowie w wojnie polsko-ukraińskiej*. Доступ: 1.10.2018. <http://www.olszowka.most.org.pl/lem01.htm>.
- Nowakowski, Krzysztof. 1922. «Sytuacja polityczna na Łemkowszczyźnie w latach 1918-1939». В: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, ч. 1. Ред. Jerzy Czajkowski, 313-350. Rzeszów: Editions Spotkania.
- Reinfuss, Roman. 1936. «Etnograficzne granice Łemkowoszczyzny». *Ziemia*, nr X/XI: 252-253.
- Śliwa, Michał. 1998. «Pierwsze ośrodki władzy polskiej w Galicji w 1918 r.». *Dzieje Najnowsze*, nr 4: 63-73.
- Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy, Dz.U. 1920 nr 117 poz. 768.